

VEEL ZWETEN EN AF EN TOE EEN BESCHEIDEN RESULTAAT

JAN VAN DEN NOORT

Je hoeft in het Binnenrottegebied maar op de grond te stampen of de geschiedenis komt naar boven siepelen. Blijkbaar was landschapsarchitect Geuze zich daarvan bewust toen hij in de jaren negentig een ontwerp voor de inrichting van de Binnenrotte maakte. Plichtmatig voegde hij er een paar vette knipogen naar het verleden aan toe. De gemeenteraad was daar niet van onder de indruk en beroofde het plan-Geuze van zijn historische vermomming, Maar het liet de letters DAM in de bestrating staan. Want als iets voor Rotterdam van historisch belang is dan is het wel de Dam die 750 jaar geleden in dat riviertje werd gelegd. Op de dam werden vrijwel meteen huizen gebouwd en Rotterdam is daarmee dus ook 750 jaar oud.¹

WAAR LIGT DIE DAM EIGENLIJK?

Maar waar ligt die dam eigenlijk? Een twintigtal Rotterdammers sloot zich in 1993 aan in het Comité Rotte-Dam om te zorgen dat meer mensen weten waar de Rotte heeft gestroomd en waar de Rotte-Dam ligt. De Rotte is weliswaar uit de binnenstad verdwenen, maar de dam ligt er nog steeds: in de Hoogstraat tussen Koopgoot en bibliotheek.²

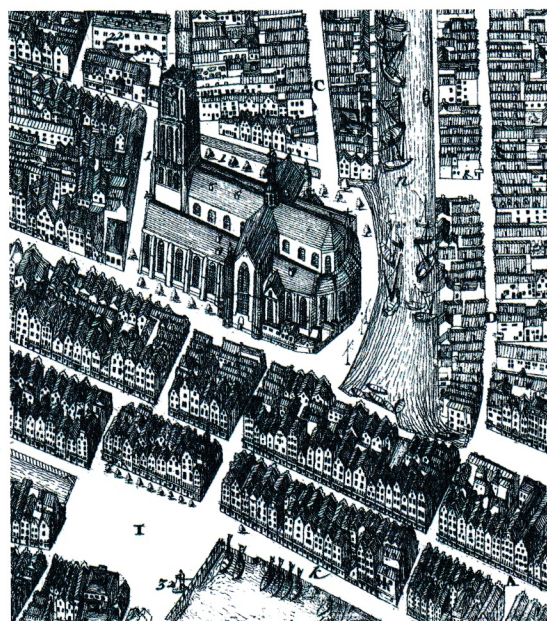
Het streven van Comité Rotte-Dam werd breed gesteund. Rotterdammers waren geïnteresseerd, de politiek was enthousiast en de media besteedden er veel aandacht aan. Maar het eerste resultaat werd pas na een kwart eeuw bereikt: een kunstwerk op de Binnenrotte. Over de voeten van Ben Zegers vindt u elders in deze Kroniek meer informatie. In dit artikel blikt Jan van den Noort, woordvoerder van Comité Rotte-Dam, terug op de kwart eeuw die eraan voorafging. We duiken in brieven, nota's, persberichten, inspreksessies en interviews en we stellen vast dat inspraak in Rotterdam gepaard gaat met veel zweten en af en toe een bescheiden resultaat.

DE RITS VAN ROTTERDAM IS DICHT

Op 30 augustus 1993 richtte Comité Rotte-Dam zich in een open brief tot de gemeenteraad van Rotterdam: "De aanleg van de Rotterdamse spoortunnel vordert gestaag. De kilometerslange bouwput, die enige jaren de binnenstad domineerde is alweer gevuld met vele kubieke meters zand; de 'Rits van Rotterdam' is dicht. De sloop van het negentiende-eeuwse spoorwegviaduct laat nu niet lang meer op zich wachten. En als de sjopershamers straks

weer worden weggeborgen heeft Rotterdam de beschikking over een kolossaal plein van ongeveer 600 meter lang en 60 tot 100 meter breed, midden in de stad. Tweemaal per week zal de markt er neerstrijken en de rest van de week is het een groot, open en leeg plein.

Bijna niets wijst erop dat hier het riviertje de Rotte stroomde. Hoewel veel Rotterdammers weten dat onze stad zijn naam dankt aan een dam in de Rotte zijn er weinigen die beseffen waar dat dan wel was. De Rotte is immers bij de aanleg van het spoorwegviaduct (1874) uit de stad verbannen en ons voorstellingsvermogen wordt behoorlijk op de

➤ Rotterdam met al syn Gebouwen (detail van een kopergravure door Johannes Devou & Romeyn de Hooghe, 1694).

proef gesteld als we in de Hoogstraat de 750 jaar oude Hoge Zeedijk van Schieland (1240) moeten herkennen. Kortom: de historische dimensie van de plek is groot maar door de tand des tijds vrijwel onherkenbaar geraakt.”³

Er was toen weinig animo om het 750-jarig bestaan van de stad te vieren. Gelukkig wees archeologisch onderzoek in de Willemsspoortunnel uit dat de dam niet in 1240 maar in 1270 was gelegd en het feestje dus alsnog dertig jaar later kan worden gevierd.⁴

HET PLANTEAM IS MOE

Comité Rotte-Dam was niet gelukkig met de gang van zaken rond de herinrichting van het Binnenrottegebied en uitte de wens “om aan het ontwerp van het planteam historische accenten toe te voegen, met name door het riviertje de Rotte en de dam in het stadsbeeld terug te brengen... De ruimte moet eigenlijk een nieuw levend deel van de city worden en een echt grootstedelijk karakter krijgen. Maar als het aan het gemeentelijke planteam ligt, moet de argeloze passant straks over een ketting klauteren vooraleer hij deze nieuwe ‘openbare’ ruimte kan betreden.” Het kon allemaal zoveel beter: “Maar het gemeentelijke planteam is moe en reageert niet op de suggesties. Het touwtrekken met de belangenorganisaties voor marktkooplieden

ging hen niet in de koude kleren zitten.”⁵ Het vervolg was ook niet om over naar huis te schrijven. “Nadat het plan-Geuze door de raadscommissies was uitgekleed, moesten tachtig plantanen in een laantje en acht verdwaalde soortgenoten het plan weer aankleden. Maar nog voor de stedelijke schaamte was bedekt, nam de stedenbouwkundige striptease alweer een aanvang. De verdwaalde bomen nemen namelijk ruimte in, ruimte die door de goddelijke voorzienigheid is toebedeeld aan marktkramen.” Reden voor Comité Rotte-dam om te schamperen: “Kunnen we die verdwaalde exemplaren nou niet in een bak op wiel-tjes zetten? Dan kunnen ze op dinsdag en zaterdag tenminste worden weggereden.”⁶

Vele brieven, nota's en interviews volgden, maar ze leverden uiteindelijk slechts een klein lichtpuntje op. Raadslid Els Kuijper vond namelijk dat er een kunstwerk moest komen” en daarbij dacht ze niet aan het woord ‘dam’ of andere woorden in de bestrating. Zij beoogde een monumentaal kunstwerk dat ook echt wat voorstelt. En voor de duidelijkheid voegde ze daaraan toe dat het ‘t een en ander zal kosten. Wethouder Herman van den Muijsenberg zei vrij vlot ja, zij het dat dan wel “extra middelen” moesten worden gevonden. Waar die vandaan moesten komen was toen nog niet duidelijk, maar

^ Gezicht op de Laurenskerk gezien vanuit noordoosten (schilderij door Abraham Storck, 1676, Collectie Museum Rotterdam).

“Er groeit nu een generatie jonge Rotterdammers op die gemakkelijk het idee zou kunnen krijgen dat het ontstaan van de stad in de Koopgoot is begonnen”

◀ Gesigt aan het water genaamt De Rotte siende naar Vismarkt en Groote kerk tot Rotterdam (gravure door Leonard Schenk, 1720).

◀ Zicht op de Laurenskerk en de Binnenrotte, november 2020.
foto Judith van Gilst

daar zat de wethouder niet mee: “Het lijkt mij goed als wij daar even de tijd voor nemen...”⁷

DETTIEN JAAR LATER

Nou die tijd werd genomen. In 2006, oftewel dertien jaar later, stond de herinrichting van de Binnenrotte opnieuw op de rol. Op de vraag van raadslid Christiaan van den Berg of het geld voor het kunstwerk inmiddels was gevonden, zegde wethouder Stefan Hulman prompt twee ton toe.⁸ Dat ging dus ineens lekker snel, maar let wel: Hulman stelde geen “extra middelen” ter beschikking. Hij vroeg Stadsontwikkeling om een ton te reserveren uit het budget voor de herinrichting van de Binnenrotte. De dienst Internationale Beeldencollectie (IBC) werd eveneens ‘uitgenodigd’ om in de eigen buidel tasten. Hulman gaf beide diensten bovendien de opdracht om met Comité Rotte-Dam samen te werken. Het laat zich raden hoe enthousiast Stadsontwikkeling en IBC waren over de samenwerking met die opgedrongen pottenkijker. Ondanks die valse start liep het overleg met Stadsontwikkeling en IBC veel beter dan verwacht. IBC oordeelden dat de combinatie van herinrichting en kunstwerk interessante aanknopingspunten bood en dat de oorsprong van Rotterdam op een ruimtelijke wijze zichtbaar kon worden gemaakt. Het werd zelfs niet uitgesloten dat het kunstwerk het stedenbouwkundig ontwerp voor de herinrichting zou dicteren.⁹

In 2011 presenteerde Stadsontwikkeling vijf modellen voor de herinrichting van de Binnenrotte waarin vooral bomen en marktkramen om aandacht streden. Ten aanzien van de ontstaansgeschiedenis van de stad viel nog een wereld te winnen.¹⁰ Zo lag het voor de hand om het plein in twee ruimten op te delen, voor en achter de dam. De nota staarde zich evenwel blind op de Meent en overwoog zelfs om het kunstwerk daar te plaatsen. Stadsontwikkeling hield vol dat het de kritiek van het comité ter harte nam, maar de plannen spraken een andere taal.¹¹ Inmiddels weten we dat Stadsontwikkeling bij de herinrichting volkomen eigenzinnig opereerde. De

ontstaansgeschiedenis had geen invloed op het inrichtingsplan, het kunstwerk evenmin. De herinrichting van de Binnenrotte ging immers vooraf aan de keuze van het kunstwerk en Stadsontwikkeling was uiteindelijk slechts bereid om twee plekken te reserveren voor het kunstwerk van de toekomst. Reden voor Rien Vroegindeweij om te verzuchten: “Er groeit nu een generatie jonge Rotterdammers op die gemakkelijk het idee zou kunnen krijgen dat het ontstaan van de stad in de Koopgoot is begonnen en dat men zo naar boven is gekropen om de wijde omgeving met wolkenkrabbers te bebouwen.”¹²

JONG EN OUD, KUNSTENAAR EN KUNSTBARBAAR

Comité Rotte-Dam werd regelmatig uitgenodigd om met IBC te overleggen over het kunstwerk op de Binnenrotte, maar zodra kunstenaars in beeld kwamen of schetsen werden besproken, hoorde het comité niet tot de genodigden. IBC overlegde dan alleen nog met Stadsontwikkeling. Het comité zag het niet als zijn taak om kunstenaars te selecteren of ontwerpen te beoordelen. Het concentreerde zich op het bewaken van de doelstelling: een historische verwijzing naar het ontstaan van Rotterdam op een dam in de Rotte. De herkenbaarheid van die historische plek is er natuurlijk bij gebaat als het kunstwerk zelf ook herkenbaar is. Jong en oud, kunstenaar en kunstbarbaar moeten snappen waar het over gaat. Of anders gezegd: een onderwijzer van een lagere school moet zijn leerlingen uit kunnen leggen wat het kunstwerk voorstelt. Die voorwaarden konden gelukkig stevig worden vastgelegd in de opdracht aan de kunstenaars. Dat kreeg de titel “Rotterdam a work of art”.¹³

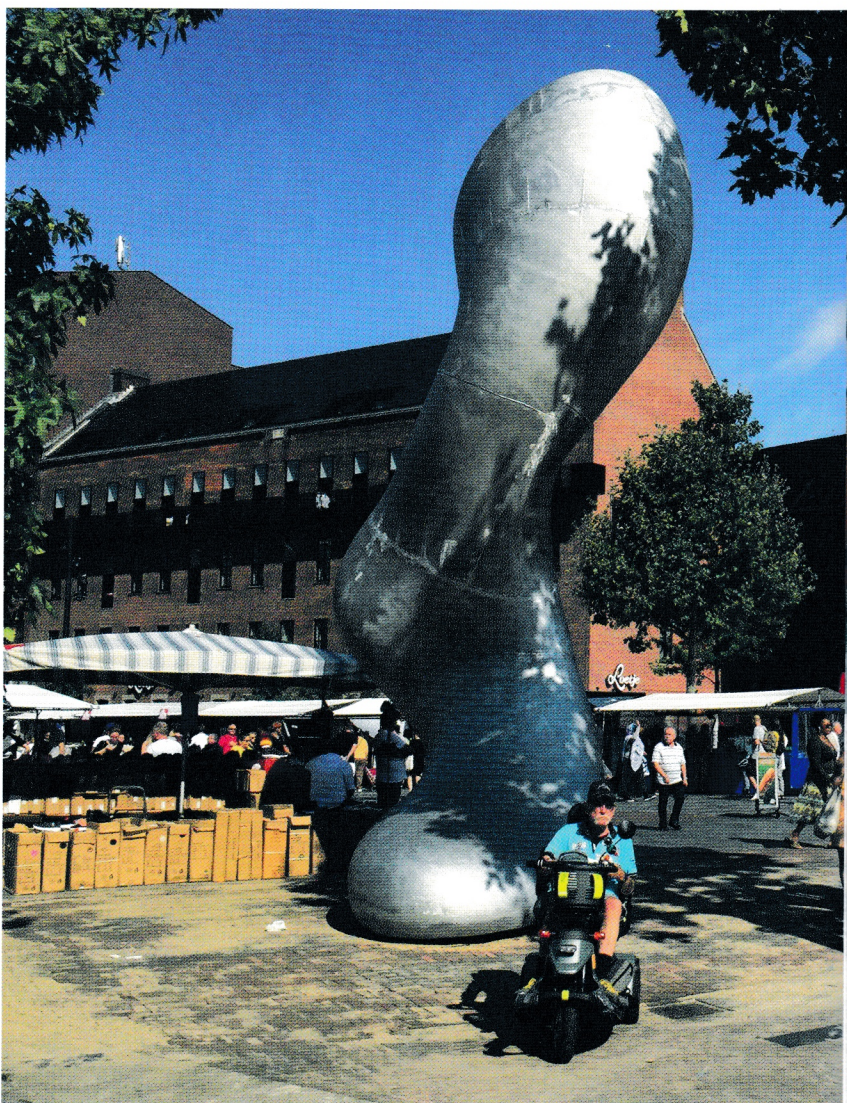
De selectie van kunstenaars had wel wat weg van een pausverkiezing. Het duurde een eeuwigheid en er werd buitengewoon geheimzinnig over gedaan. Jammer genoeg ontbraken de rooksignalen. In maart 2010 vernam het comité dat IBC drie kunstenaars wilde vragen om een schetsontwerp te maken: Jimmie Durham, Martin Boyce en Goshka Macuga. Een half jaar later bleek dat Jimmie Durham had bedankt en het duo Allora en Calzadilla was gepolst. Nog een half jaar later bleek dat het duo ook niet zo toeschietelijk was en dat IBC al voorzichtig uitkeek naar een nieuwe kandidaat, de Schotse Suzan Philipsz zou worden benaderd. En zo ging het nog een tijdje door.¹⁴ Comité Rotte-Dam werd voortdurend gepasseerd, reden om er begin 2015 een punt achter te zetten. Het comité voelde zich niet langer thuis in de rolverdeling die IBC voor ogen had. “Door onze deelname zouden we bovendien de indruk kunnen

wekken dat het kunstwerk in samenspraak met een comité uit de bevolking tot stand kwam, terwijl hier toch echt alleen ambtelijk Rotterdam aan de knoppen zit.”¹⁵

HOU ZE IN DE GATEN!

In 1994 besloot de gemeenteraad om de Dam in de Rotte te markeren met een kunstwerk. We prijzen ons gelukkig dat de stad ruim vijftwintig jaar later toch nog werd getraakteerd op dat kunstwerk. De voeten van Ben Zegers moeten zich nog bewijzen, maar de kans is in ieder geval groot dat straks heel veel meer Rotterdammers weten dat hier die dam ligt waar Rotterdam zijn naam aan dankt. Het ligt aan hun inzet of Stadsontwikkeling zich bij de herinrichting van de Hoogstraat alsnog laat inspireren door de ontstaansgeschiedenis van Rotterdam, want, en treffend verwoord door het Rotterdammologisch Instituut bij monde van Rien Vroegindeweyj: “Elke Rotterdammer is een stedenbouwkundige of dient zich als zodanig te gedragen, want als we het aan de stedenbouwers en architecten overlaten, wonen we straks met z’n allen op een tekentafel of op z’n minst in de schaduw daarvan. Hou ze in de gaten!”¹⁶

- 1 Voor de viering van 750 jaar Dam in de Rotte Schreef Jan van den Noort zestien blogs over Rotte en Dam. Zie <http://www.jvdr.nl/pages/publicaties.html#blogs750jaardam>
- 2 Informatie over het comité op <http://www.jvdr.nl/pages/Rotte-Dam.html>
- 3 Open brief 24 Rotterdammers aan de Gemeenteraad van Rotterdam 30-8-1993.
- 4 A. Carmiggelt en A.J. Guiran, ‘De oorsprong van de stad Rotterdam, Archeologisch onderzoek van de middeleeuwse dam in de Rotte’, in: A. Carmiggelt, A.J. Guiran en M.C. van Trierum (red.), *Boorbalans 3, Archeologisch onderzoek in het tracé van de Willemsspoortunnel te Rotterdam* (Rotterdam 1997), 113-134, aldaar 134.
- 5 Open brief Comité Rotte-Dam aan Gemeenteraad van Rotterdam 20-10-1993.
- 6 Comité Rotte-Dam spreekt in bij Rotterdamse gemeenteraadscommissie Fysieke infrastructuur en buitenruimte 30-11-1993.
- 7 Gemeenteraad van Rotterdam, Notulen 10-3-1994.
- 8 B&W Rotterdam, Beantwoording van de schriftelijke vragen van de heer drs. C.W.W. van den Berg over de plaatsing van een (kunst-)werk in het Binnenrottegebied 31-10-2006.
- 9 *Concept-Opdracht voor een monument Laurenskwartier / Rotte-dam* februari 2010.
- 10 *Binnenrotte, Reken- en tekenmodellen Binnenrotte*, 31 mei 2011. *Binnenrotte, Modellen en proces herinrichting*, juni 2011. Comité Rotte-Dam, *Nieuws van het front* 28-7-2011.
- 11 Comité Rotte-Dam, *Nieuws van het front* 7-9-2011. Deelgemeente Centrum Rotterdam, verslag 28-11-2011.
- 12 Rien Vroegindeweyj, ‘Rotterdam op zoek naar zijn dam’, *Vandaag & Morgen* juni 2008.
- 13 *Commission Rotterdam a work of art* (Rotterdam oktober 2010)
- 14 Comité Rotte-Dam, *Nieuws van het front* 28-2-2011 en 7-9-2011.
- 15 Comité Rotte-Dam aan wethouder A.L.H. Visser, 28-1-2015.
- 16 Comité Rotte-Dam spreekt in bij Deelgemeente Centrum Rotterdam 28-11-2011.

STAP VOOR STAP

Op de Binnenrotte ter hoogte van de Hoogstraat staat sinds september 2020 het kunstwerk met de titel *‘Iedereen is dood behalve wij’* van Ben Zegers. Het kunstwerk, bestaande uit twee beelden in de vorm van een voetenpaar, is een ode aan de voetstappen van de eerste Rotterdammer en daarmee aan de geboorte van Rotterdam precies daar zo’n 750 jaar geleden. Met de titel *‘Iedereen is dood behalve wij’* refereert Zegers aan dit verleden en aan het heden en aan alle generaties voor en na ons.

DOOR CLARA GRANDA